

Likhaan 4

The Journal of
Contemporary
Philippine Literature

The University of the Philippines Press
Diliman, Quezon City

LIKHAAN
U.P. INSTITUTE OF CREATIVE WRITING

Likhaan 4: The Journal of Contemporary Philippine Literature

©2010 by UP Institute of Creative Writing

All rights reserved.

No copies can be made in part or in whole without prior written permission from the author and the publisher.

ISSN: 1908-8795

LIKHAAN
U.P. INSTITUTE OF CREATIVE WRITING

Jun Cruz Reyes

EDITOR-IN-CHIEF

Conchitina Cruz

Romulo P. Baquiran Jr.

ASSOCIATE EDITORS

Vladimeir Gonzales

EDITORIAL ASSISTANT

Pancho Villanueva

COVER DESIGN

Alvin E. Mancilla

BOOK DESIGN

Eva Garcia Cadiz

PRODUCTION MANAGER

Gémino H. Abad

Amelia Lapeña-Bonifacio

Bienvenido L. Lumbera

ADVISERS

Virgilio S. Almario

Jose Y. Dalisay, Jr.

Ricardo M. de Ungria

Jose Neil C. Garcia

Cristina Pantoja Hidalgo

Victor Emmanuel D. Nadera Jr.

Charlson Ong

Jun Cruz Reyes

Rolando B. Tolentino

FELLOWS

Romulo P. Baquiran Jr.

Conchitina Cruz

Mario I. Miclat

ASSOCIATES

Introduksiyon

Jun Cruz Reyes

Dahil isa sa mandato ng UP Institute of Creative Writing (ICW) ang pagpapalawak at pangunguna sa panitikan ng Pilipinas sa loob man o sa labas ng unibersidad, minarapat naming alamin at lamanin sa journal na ito kung ano na ang bago sa panitikan sa loob at labas ng Maynila, kung ano na ang ginagawa ng mga batang manunulat at pati na rin sa kung ano na ang bagong trabaho ng mga establisadong manunulat. Isang anyo rin ito ng pangungumusta na siya namang laman ng taunang workshop ng ICW sa Baguio para sa tinatawag na mid-career writers, silang hindi na bagito pero hindi pa rin naman matatanda sa larangan. Kumusta na ang kasalukuyang panulat? Anong laman? Anong anyo?

Lagi tayong naghahanap ng bago—sa balita, sa teknolohiya at maging sa panitikan—pero parang sa pagkain din, na hindi natin nagugustuhang lahat ang bagong lasa. Ang hinahanap nating bago ay ‘yung may kakaibang timpla, ‘yung naiiba pero kilala pa rin ng dila natin; ‘yung nga, naiiba sa pangkaraniwan at kung maaari’y ‘yung masustansiya. Parang sa uso rin, palagi tayong nag-a-update. May bago, may jologs, may retro, at may classic. O parang sa damit pangkasal, something old, something borrowed, something new. Ganoon daw sumusulong ang sibilisasyon, nasa kontribusyon ng mga bago; kahit pa sabihin ni Shakespeare na “there’s nothing new under the sun,” na masasabi naman talagang walang bagong-bago kundi mayroon lamang mga amalgamasyon at hybridity na lumalabas pero may tradisyong pinagmulan, na nag-umpisa rin sa kung saan. Hindi

rin namin hinahanap 'yung bago na kasi'y bago lang, na para bang komoditi lang ang literatura.

At ano ang bago sa pagsusulat ngayon? Sandamakmak ang maituturing na bago sa panahon ng post-modernity na walang iginagalang na canon at sinasang-ayunang estruktura. Ang dating kilalang tula ay iniaarte na bilang performance poetry, tulad ng ginagawa ni Vim Nadera. Ang lirika naman sa rap ay halos patula na, o kaya'y naging spoken word na, na ginagawa naman ni Lourde de Veyra, may lyrics pero walang melody. Ang melody ay nasa akompanya at wala sa kumakanta. Ang kuwento'y malayong-malayo na rin. Kung noo'y iisa lamang iyon, ngayo'y nag-iba, depende sa tinatarget na mambabasa ng manunulat. May kuwentong pambata, pang-young adult, erotica, fantastic etc., etc. Dati rin, ang speculative fiction ay nangangahulugan lamang ng mga kuwentong paano kung ganito kaya ang nangyari (na hindi nga iyon ang nangyari), na ngayo'y mas nakabase pa sa anyo ng kuwento, na parang idinedeclarang paano kaya kung kuwento na ring matatawag ang mala-kuwentong ito? E di kuwento na rin, sabi kasi ng awtor. Ang mas pinaka-exciting ay ang nonfiction, na hindi na ang dating personal-impormal-na-sanaysay lamang kundi malanobela/kuwento na rin ang anyo at pamamaraan ng pagkakasulat.

Sa bilang ng mga isinumiteng manuskrito nakasalalay ang sagot sa aming plano at tanong. Ika nga'y kung ano ang input, iyon din ang output. Higit 170 ang manuskritong natanggap namin. Sampu lamang ang magagamit, ang iba'y solicited pa tulad ng mga interbyu sa lathalain. Kung bakit ganito lamang ang magagamit? Iyon lang kasi ang abot ng pinagkasiyang badyet. Para maraming mahikayat na sumali, dahil iilan lang naman ang literary journal sa Pilipinas, minarapat naming magbigay ng kaukulang premyong cash (hindi bayad) sa mapipili at ginawang refereed na rin para matiyak na laging mataas ang pamantayan, na para na ring pagkuha ng mga hurado sa kontes.

INTRODUKSYON

Sayang, gustuhin man namin, maraming hindi naisama sa isyung ito.

At para pa rin mabuo ang plano sa paghahanap ng bago, tiniyak na ang lupon ng mga editor ay nagbabasa sa Filipino at Ingles at malay pa sa ibang kontemporaneong genre bukod sa espesyalidad nilang genre. Ganito rin ang pamantayang ginamit sa pagpili ng mga reader. Hangga't maaari, ginawa naming balanse ang komposisyon mula edad, personal na diskuro, pati na ang gender nila.

Wala siyempreng perpektong journal. Depende ang mapipili sa bilang ng pagpipilian at sa panlasa na rin ng namimili. Gayunpaman masasabing maraming bago lalo na sa estilo. Ganito ang lumabas sa paghahanap sa konsolidadong obserbasyon ng editorial staff. Unahin natin ang maikling kuwento. Ang kuwentong "Into Ashes All My Lust" ni Exie Abola ay waring hinango sa journal ng mga babae sa buhay ng isang nagkakaedad na yuppie sa corporate Makati (ala *Sex in the City*). Pinaksa niya sa eleganteng prosa ang inseguridad ng isang may takot sa intimacy dahil sa kanyang walang katapusang emotional death (thanatos). Kaya ang bida'y tumatanda na't lahat pero hindi pa rin nagma-mature emotionally. Hindi naman niya kinagagalan ang tauhang problematiko, sa halip ay naghahanap ito ng pang-unawa. Kumbaga'y inilalayo niya ang kanyang tauhan sa maraming stereotype sa paglalarawan sa isang lalaki. Sa kuwentong "Pangulong Paquito" naman ng batang manunulat na si Mixkaela Villalon, gumawa siya ng isang political satire na kakaiba. Malayo ito sa maraming kuwentong taas-kamao kapag nagpapakaprogresibo. Ito'y isang modernong alamat o ang retelling ng pinagmulan di umano ng kantang pambatang "Tong, tong, tong/Pakitong-kitong..." na ang talagang tinatalakay ay ang kasinungalingan ng mga politikong trapo lalo na sa panahon ng kampanya sa eleksiyon. At ang talagang bago sa kuwento ay ang "Ay! Kablentong" ni Mario Ignacio Micalat. (Yes, may sense of humor siya afterall, hindi na nakakaiyak ang akda nya.) May elemento ng

pantastiko/speculative ang kanyang akda. Nakakatawa at witty ang hinabi niyang mundo na kilala lamang natin sa pangalan pero hindi ang talagang nagaganap doon. Gayumpama’y nasasakyan natin dahil pamilyar ito sa atin. Kaya nang itinaas niya ang hamon sa istorya, nakasusunod pa rin tayo kahit pa sabihing sandamakmak na gulo ang doo’y naghahari mula sa larangang domestiko hanggang sa pambansa at maging sa global rin. Sa madaling salita, ganito po kami sa Pilipinas ngayon.

Tingnan naman natin ang bago sa tula. Pansininagad na sila’y pawang kabataan, kaya maasahan na agad ang hilig sa eksperimentasyon. Mga personal na tula ang nilalaman ng “A letter and Other Poems” ni Andrew Albert Ty. Laman nito’y ang communication gap ng dalawang nagmamahalan na may estilong stylistics na minsa’y e.e. cummings naman ang anyo. Kapag hindi masabi ang gustong sabihin, kailangan na iyong isulat, hindi basta sulat kundi isang malamang tula. Ang “Tatlong Tula” naman ni Marlon Hacla ay prosang tula na isinulat sa tradisyon ni Baudelaire. Kritisismo ito sa modernong pamumuhay na may absurdistang imahen sa realidad ng ika-21 siglo. Ang “Inventory” ni Anne Lagamayo ay nasa anyo ng isang travelogue pero hindi naman umuusad. Nasa isip lamang ng makata ang mga paglalakbay. Itinutuloy nito ang kasalukuyang gawi, ang urban confessional college poem bilang hilig ng maraming kontemporaneong makata ng Maynila, na nagmamapa ng siyudad sa pamamagitan ng pagmamapa sa sariling buhay. “Ang Hindi Inaasahan” ni Jason Tabinas ay maituturing na isang postmodernong bugtong gamit ang Filipino (hindi Tagalog). Pinaglalaruan nito ang lohika sa tunog tulad sa mga sinaunang bugtong at sawikain, pero sa makabagong rendisyon. Mapagbiro ang tula. Di mo matiyak kung inaano ka na ng makata, pero ika’y natutuwa.

Sa nonfiction, mas maraming bago. Tulad ng kinagawian sa mga postmodernong akda, ang maasahan dito ay ang hindi inaasahan.

INTRODUKSYON

Bahala na kung saan mauuwi ang kuwentuhan. Walang canon, basta natatawa ang mambabasa kung paano nilalait ng awtor ang kanyang sarili, karanasan kaya o paligid, gayong seryoso naman ang paksa. Witty 'ika nga. Tingnan natin ang "SM Stop-Drop and Shop" ni Christine Marie Lim Magpile, na ang pamagat ay parody ng SM Mall. Dito'y binuhay niya ang mundo ng kanilang tindahan sa kanto pati na ang mga bumibili rito, tumatambay, at mga nagdaraan lang na napapansin ng awtor. Malaking tindahan ito kung ikukumpara sa ordinaryong "sari-sari store," pero malayong-malayo sa mall at kahit sa isang mini grocery. Kahit maraming paninda, hindi ito isang botika, karinderia, at lalong hindi palengke. Bagama't ang tindahan ang mundo ng sanaysay, ang natutuhan ng mambabasa ay ang iba't ibang klase ng tao sa labas nito, mamimili man o hindi. Mas seryoso naman ang tangka ng dalawang sumunod na nonfiction, pero ganoon pa rin, nakakatuwang basahin, dahil kakaiba. Ang "Singkaw" ni Chuckberry Pascual at ang "Salimpusa" ni Kristian Sendon Cordero ay parehong pumaksa sa epekto ng baligtad na diaspora, ibig sabihí'y ang naging buhay, hindi ng umalis kundi ng naiwang pamilya ng mga OFW na nagresulta ng pamilyang dysfunctional. Sa ang "Singkaw," ipinakita ang magkakaugnay na buhay (singkaw) ng dating normal na pamilya hanggang sa dumating ang mga problema. Nahagip din nito ang pagkasingkaw ng karaniwang Pilipino sa krisis ekonomiko at ang tipikal na pagre-reformat ng mga gender roles sa pamilya ng OFW. Ang bago dito'y ang pormasyon ng bagong alyansa sa pagitan ng mag-ama, na umiiwas sa estereotipong paglalarawan ng macho at bakla. At ang talagang kakaiba sa koleksiyong ito ay ang "Salimpusa" ni Sendon Kordero na mas mukhang mahabang maikling kuwento kaysa isang sanaysay. Nagawang pag-isahin ng nonfiction na ito ang kapalaran ng tao at ng pusa, mula sa larong bata ng awtor hanggang sa larong buhay ng matatanda. Dito, parallel lamang ang buhay ng tao at pusa magmula

sa dumi, pakikipagtalik, at maging sa kamatayan.

May mga regular na lathalain din. Nirebyu ni Adam David ang halaga ng komiks sa debate ng high art versus low art, sa akda ni Francisco V. Coching sa kanyang “Rarefied Heights, Restoration, and the Rythm Method: Some Analyses on the Mastery of Form of Francisco V. Coching’s *El Indio*.”

Naririto rin ang ilang interbyu sa mga muhon sa panitikan. Munting layon nito’y ang makapag-ambag sa pagtatala ng kasaysayang panliteratura para sa kapakanan ng mga mananaliksik at mga estudyanteng interesado sa larangang ito. Ang nadiskubre namin, ang inaakalang madaling gawin ay hindi pala. Matapos maitalaga ang magsasagawa ng interbyu, di agad iyon maipasa, kasi’y kailangan pang rebisahin muna ang ininterbyu. Resulta, walang datos na ika nga’y earthshaking na lumabas. Gayumpaman, napakahalaga ng mga datos na nasagap sa interbyu ni Romulo P. Baquiran Jr. kay Efren Abueg, isa sa haligi at panandang bato, sa pangkat ng noo’y mga batang manunulat, na tinawag na mga “Agos sa Disyerto” ni Pambansang Alagad ng Sining, Bienvenido Lumbera. Ganito rin ang nangyari sa interbyu ni Carla M. Pacis kay Amelia Lapena-Bonifacio, ang itinuturing na pangunahing tagapagpundar ng tanghalang pambata at kuwentong pambata sa kontemporaneong Pilipinas, sa kanyang “Amelia Lapeña-Bonifacio: Teacher, Artist, and Humanitarian.” Paano nga ba isusulat ang buhay ng mga monumento? Mukhang mas madali itong gawin kung ang manunulat mismo ang siyang mag-iinterbyu sa sarili niya, na ang resulta’y isang memoir, na siya namang ginawa ni Edgar B. Maranan sa kanyang “Noong Minsang Ako’y Bata sa isang Nayon sa Gunita.”

May isa pa kaming idinagdag sa Likhaan 4, ito’y ang “(Un)dead writing na Namang Taon ng Pagsulat” na tinipon at inayos ni Vladimeir B. Gonzales. Mga pangyayari ito noong nakaraang taon na may

INTRODUKSYON

kinalaman sa larangan ng panitikan ng bansa. Nasa anyo ito ng isang year-ender. Mahalaga rin ito sa pagtitipon ng tala para sa pagbubuo ng kasaysayang panliteratura ng bansa.

Pansinin na walang ibang genre dito maliban sa mga nabanggit na. Mahaba ang script ng pelikulang indie at wala ring natatanging graphic story na isinumite kung kaya't kulang ang nasagap na bago. Kung gayon, ang bago ay luma pa rin? Sa dulo, bilang pagsusuma, hindi basta bago at magandang gamit lamang ng wika ang mahalaga. Hinahanap din ang mga kahulugan, tago man o hayag, na dinamitan lamang ng wika. Laman pa rin nito ang pagsasabansa ng karanasang Filipino. Dito, sa sulok na ito ng mundo, sa panahong ito. Ito lamang ang aming nakayanan. Ang mahalaga'y buhay at masigla pa rin ang panitikan.

Panghuli, gusto kong pasalamatan ang bumubuo ng staff, sina Conchitina Cruz at Romulo Baquiran, Jr., ang aking mga coeditor, si Vladimeir Gonzales, ang editorial staff at si Eva Cadiz ang aming production manager. Naging madali, masaya, at kapaki-pakinabang ang pagsasamang ito. Salamat din kay Pancho Villanueva sa kanyang pabalat dahil nahuli niya ang hinihingi kong estado ng panitikan sa maraming wika at ang hirap pa rin sa pagsasabi ng isip, hindi sa bibig kundi sa panulat. Nasapul din ni Alvin Mancilla sa layout ang gusto ko, 'yung simpleng-simple lang hangga't maaari. Salamat din sa mga blind reader na siyang kumimpirma sa mga napiling akda. Higit sa lahat, salamat sa mga nagpadala ng akda. Sayang at hindi nagamit ang iba sa kadahilanang nabanggit na. Sana'y patuloy kayong magsulat at huwag magsawang magpadala ng inyong mga obra sa amin sa mga susunod pang isyu. Nasa inyo ang kinabukasan ng panitikan ng bansa. Higit sa lahat, kinikilala ng editorial staff ang nagpasimuno sa paglalabas ng taunang journal na ito, si Dr. Jose Y. Dalisay ang kasalukuyan Director ng ICW.